

ալ կը գրուէր: Եկեղեցական ժողով մը ձերմակ ձեռնոց գործածելէն արգիւտ էր:

Այս հազարաւոր կտորին գործածութիւնն այլեւայլ նշանակութիւններն ալ ունէր: Օրինակի աղաքաւ մէկուն ձեռնոցն ընծայելով՝ յարգանաց նշան էր, անոր հակառակ մէկուն առկէւ նոյնը նեւտիլ թշնամութեան նշան էր, ինչպէս հիմա ալ: Բժշկութեան ասորեան տարած աստեւ նոր բժշկին իբր գիտութեան հետ նշանաւորուն նշան, ինչպէս կեստէն համալարանոր, զոյգ մը ձեռնոց կա տալին: Նոյնպէս իշխանները եկեղեցականի մը եկեղեցական հասոյթը առած աստեւ ձեռք զոյգ ձեռնոց կը հագցնէին: Այս պատճառաւ հին Եպիսկոպոսներու եւ Արքաներու զազարներուն մէջ ձեռնոց կը գտնուի:

Հինգ տասաներորդ դարուն հոտաւեալ իւզով օծեալ ձեռնոցն անտոնօթիւնի մասն եղած էր աշուտական հագուստի: Թէ ինչ մեծ յարգ ունէին այս հոտաւեալ ձեռնոցը, անկէ յայտնի է որ Գաղղիոյ Հանրիւթէն, զոր 1625ին կարողս Ա. Անդղէայի թագաւորը կնոջ թիւան աւաւ, իւր օժտին հետ միշտի վրէ զոյգ զնգանդեալ: Ձեռնոցի ինչպէս զոյգը նոյնպէս նաեւ ձեռն աստեւ աստեւ փոխուած է: Երկրասաներորդ եւ երեսասաներորդ դարու մէջ արհեստական տրիփուլը կարճ ձեռնոց կը կրէին, երբ այս դարուս սկսած այնչափ բիւլայն ձեռնոցներ գործածեւ, որ մինչեւ արմուկ կը հոցեն:

Քարիւղի շղթան մաղդեղնութիւն միայն ունեցած աղքեցեղութիւնը:

Քարաթիւն եւս լեռնոց քարիւղի (pétrole) բռնէրուն գործառնաց վրայ մէջը գիտական հետեւեալ երեւոյթները կը տեսնէ: Քարիւղի բռնէրուն գործառններն այսպիսի օգ մը կը շնչեն՝ որ լի է անհիւսկի ջրածնի կազով, անհիւսկութեամբ եւ ծծմբային ջրածնով: Այս պատճառաւ այսպիսի տեղեր մարիշ ցանցաւ չի հանդիպիր: Այս գործածութեան վրայ յաճախ տեսնուած երեւոյթներն են՝ հնչել ականջաց, ալաց պտտորիլ ու միմնույ, զարկ շնչեքակ եւ ցնորում մասց: Քարիւղի շղթին ծծողն ի սկզբան կարծրին մէջ գիւրութիւն կը զգայ: Սակայն ասոր անմիջապէս կը յայտնուի սրտի բարսխումն եւ ամբողջ մարմնոյ վրայ սկսած թիւն մը: Այս գործածութեան վրայ թիւնաւտ շատ ցանցաւ կ'երեւայ, եւ նոյն իսկ անոնց վրայ՝ որ ժառանգութեամբ նոյնն ունին, նաեւ հազարդական հիւսնագութիւններն աւանդ ժող շատ ցանցաւ է, որուն պատճառն անշուշտ քարիւղի հակամեխական յատկութիւնն է:

Երկրայի աղքեցեղութիւնը տնկոց վրայ:

Քաղաքի վրէ անուն գիտական մարտը Ռուսիոյ մէջ մաագրութիւն բուած է կիմնայի ատարբերութեան բուած աղքեցեղութեան: Հիւսիսային լայնութեան մէջ ցանցաւ կերպով ցորենեղենն մէկեկեւելի շուտ էր հատին, ինչպէս Տուրքիոյ քով ցորենն ու վարսակը 98 օրուսն մէջ, քարին 88 օրուսն մէջ, ուր նոյններն Տներերի քով 123 եւ 110 օրուսն մէջ կը հատին: Այս տարբերութեան պատճառն անշուշտ լայն է: Հիւսիսային նոյնը ուր վարսակը սովորաբար Մայիսի կիսին կը ցանուի եւ Սեպտեմբերի

սկիզբը կը հնձուի, 2000 ժամ արեւու ճառագայթից տակ է տունը: ուր հարաւային կողմն Ապրիլի սկիզբն մինչեւ Օգոստոսի սկիզբն, ուստի 1850 ժամ: Թէ հիւսիսային կողմն՝ ուր ամառն արեգակն գրեթէ միշտ յերկնամանրէ է, արեւու ճառագայթներն ինչ աղքեցեղութիւն կ'ընեն՝ յայտնի է անկալ, որ տունին նաեւ ստաւաղեղ երբիք վրայ ելէ՛ք արեւու կիսաստու ճառագայթից տակ մնայ, դեռնէ՛ք ծաղիկ կը բանայ:

ՔԱՂԱՔԵՐԱՆ ԾԵՄՈՐԹԱՆ

Որոշ աշխարհի շայց մնամանդ Եւրոպոյի Խոսակցութեան մեծամեծ ակնկալութեանց առթիւ տուաւ, գրեթէ ամէկ մի վրէ նշատակութեամբ, թէ Գուլիլմոս Բ. Գիւրմանիոյ Կայսր Աղքեցեղութեան Ռուսոյ Կայսրի ի Ռեկտորատի պաշտօնեան պիտի երթայ: Արդէն շատարած՝ օրագիրը կարեւոր խորհրդածութիւններ կ'ընէր. իրենց կարծիքն յայտնելով այս տեսակցութեան պատճառին ու նստուցեղեղ երբիք վրայ սակայն ելէ՛ք ամէն նշանաւոր պատասխար ժամանակ՝ այսպէս ալ այս անգամուն այսպիսի խորհրդածութիւնը օրապայց մէջ նշատակութեամբ, որոշ վրայ ծանրագլուխ ընթերցող մը կամայ անամայ պէտք է ծնորդի:

Յուլիոսի 19ին յառաւ Գուլիլմոս Կայսր Բերնզալու: Սակայն ծնամագրորդութիւնը շատ երկար տեսեց, որովհետեւ Կայսրը ծամքն իրն ընտելացող նաւատորմին այլեւայլ նշանները կատարել տուաւ, որոշ վրայ իւր լիւրի գոնութիւնը յայտնեց: Արդէն Ռուսոյի քովանդակ կայսերական ընտանիքն յանդիման յայտնեց ծողողուած էին ի Բերնզալա, ուր Գուլիլմոս յայտնեց մերմանին իմանալուն պէս. ամէնքն նաեւ լիւրն եւ զնեց ղիմաւորելու զաղին: Յոուլիոս շատ սրտաւար լըրեկոց Կայսրաց զիւրոյ ղիմաւորելուն եւ ընդգրկելուն տեսարանը: Գրեթէ հինգ վայրեան անոնց իրենց բերնը ըստ կամ՝ միջ մը յանդիման անշարժ անցին, մինչեւ որ այն յուլմանց աղքեցեղութիւնը փառաւորով զիւրոյ ողջնորդեցին: Գիւրմանիոյ Կայսրի կնքն կրանար Հելսինքի Պիւսիսը կոմիսի իրեն փոխանորդ իւր ալեւոր նոյն, որ անանգատութեան պատճառաւ չէր կրնար այն երկար ծամողութեան ընկերանալ: Պատասխատուած ընդունելութիւնը շատ սրտագին էր եւ անդիմանքն ալ յետին աստիճանի շնոր: Արդէն ազգականութեան սեռա կապը մէկնունք ըլլալով՝ ասոր վրայ անցնալուս եւ քարեկամութեան կամով, որոշ գոմանդակ այցելութեան յարգաւոր նկարագիր մը տուին:

Թէ այս այցելութեան նշանակութիւնը կարող քարեկամութեան էր, կամ նաեւ ուրիշ քաղաքագիտական շարժառիթներն յանդիման էին անոր, ցարդ որոշ կամ պաշտօնական տեղեկութիւն շուրջը: Հաւանականագոյն, (ինչպէս օրագիրը կը ծանուցանեն, թէ Գուլիլմոս Կայսր շուրջն է թողոր միւսեան իշխաններն յորդորել նաւարկաց խաղաղութեան պահպանութեան նամար) իստաց է իւր ազգականին՝ Ռուսոյ Կայսրի հետ այս նիւթոց վրայ ալ. յայց այս Խոսակցութեան մնամական նիւթին ինչ ըլլաւ, կարծեմ նազել տարեաց ընձաննին ի լոյս եւ նանք:

Յուլիոս 24ին միմեցաւ Վեճիֆա Կայսրը Բերնզալուէ մինչոյ շնոր փառաւորութեամբ, Շուտեւ եւ Տարիմարդին պարունակաց այց ըլլալու համար, ուստի ամառայ վերեւը կը զարմայ Գերմանիոյ: Հե՛տափառ Կայսր Գերմանիոյ հողին վրայ առաջին գործն այն պիտի ըլլայ, որ Պիւսիսը իշխանին ի Փիւրորիսընէ՛

այցելութեան երթալ, հարկաւ քաղաքագիտական ծանրակշիռ զործող վաղ Խոստով համար:

Անշուշտ, ինչպէս օրագրաց խոսակցութեան նիւթ է, մօտեքս Վիմմսայի արքունիքն այլ պիտի զայ իւր մտերմական բարեկամութիւնն անկերն ցոյց տալու, յետեւ եր որդիական մեծարանքն առ Փրակսիսկոն Յովսէփ Կայսրն յայտնելու: Հարկաւ ոչինչ իւր նուագ սիրալիք եւ մեծանախնայ ընդունելութիւն պիտի ըլլայ նաեւ յԱւստրիա, որպէսքն նկատ ի Բժիշկեսպալտը:

Մեծ խոնամութեամբ ու յատկաշատութեամբ հանգուցաւ Փրեզիդենտ Գ. Գերմանիոյ Կայսրը ինչորում էր որ վախճանելէն ետքը մարմինը բժշկական զննութեանց համար շարժուի, սակայն ըստ որոշման պետութեան պաշտօնարանին եւ Թղտուութեամբ Նորընտրի Կայսրի՝ այս բժշկական զննութիւնը կատարուեցաւ: Հնունդեանց արդիւնքն հաստատուի որ հանդուցեալ Կայսրն հիւանդութիւնը չարատեսիկ քաղցնող է, ինչպէս յառաջագոյն Գերմանիոյ ու Աւստրիոյ ռուսիկէք եւ մասնազէտը ծանցած էին եւ ըստ այսմ՝ դատմանէ կը փափաքէին: Միայն Մարքսգի Մաքիսիցի բժիշկն հակառակը կը պնդէր: Ի հարկէ Գերմանիոյ անտանին բժիշկներն անոր վրայ պաշտացած ու զայրացած էին, թէ իրենց միամտին տոնելութեան ու որոշման հակառակ՝ Կայսրը զարմանումն այնպիսի բժիշկ մը յանձնուած էր. որ յետին զննութեանց ցուցած արդեանցք համեմատ, ստուգի ոչինչ՝ հասկեցած էր հիւանդութիւնն եւ իւր գիտութիւնը միայն պոտտադատութեան ու մեծարանութեան վրայ կը կայանար: Թէ՛ ինչպէս այս գործողութիւնն այն ժամանակ թլոյ տրուեցաւ եւ Գերմանիոյ մասնազէտը զրեթէ բոլորովին անտես եղան, քարոզ դեռ անցմընէն ինչպէ: Բայց որպէս ի՞նչ Գերմանիոյ անտանին մասնազէտը իրենց համբան ու հռչակը հաստատուեց, եւ ապացուցանանք՝ թէ խնդը Կայսրը օրհաց պարզապէս մի բժիշկն տգիտութեանն այսպիսիք ցաւալի վախճան առաւ եւ զրեթէ կենդանութն ատմանիկ տանչմանց ենթարկուեցաւ, պաշտօնական արձանագիւր արձուած տեղեկագիրներն հանգերծ իրենց զննութիւններուն ու Մարքսգիցի գործած յայտնի սխալներովը հրապարակուեցան, ցուցենելու համար բոլոր աշխարհի թէ իրենց իրաւունք ունենայ, եւ թէ Մարքսգիին հռչակն ուրիշ բան չէր, քայց մեծարանութիւն ու անմասնագիտութիւն: Ի մասնաւորի Գերմանիոյ պաշտօնական որպիւրք խիտա լեզու կը գործածան Մարքսգիին դէմ եւ զինքն զրեթէ՝ արքայապապն կը հատարակեն:

Լուսգիրը կը հաստատուն թէ Մարքսգին ալ Փրեզիդենտ Կայսրուհոյն յորդորմամբն հակառակ տեղեկագիր եւ շարադրած է՝ Գերմանիոյ բժշկաց տարածած վատահամբալութիւնները նըքելու համար, զոր մօտեքս հրապարակ պիտի անէ:

Ռուսիա ըզմանդակ Մլաւեանց քրիստոնէութեան համալսելուն ինչնարիւրամասնն ամենայն նշաբաւոր փառաբանութեամբ Քիւլժ քաղքին մէջ կատարեց: Թէ՛ եւ վեհափառ Կայսրը շողիքն անմամբ չմասնակցեցաւ, սակայն եւ այդպէս տէրութիւնը ներկայացնող եղաւ Դեկտմով Կրթութեան պաշտօնեան: Ի մէջ այլոց այս հանդիսին մասնակցեցան ինչամթիւի բարաբար, բազմաթիւ անպիտակոտնք, բարձրաստիճան անկերք եւ զրեթէ այլ մէջ սլաւ ազգաց կողմանէ ներկայացուցիչներ: Բայց սլաւ տէրութիւնները պաշտօնական չմասնակցեցան այս մեծ յիշատակին ու հանդիսին:

Պուլանմէ զօրավարին աստղն ալ նսեմացաւ: Արդէն հասարակութիւնը մեծ համարում չունէր զօրավարին վրայ, որովհետեւ քաջ անխոստմ Խոսակցութիւն-

ներէն, որոնց մէջ եւ ոչ իսկ միշակ քաղաքագիտի հմտութիւն եւ քաղաքագիտութեան փոքր հանձնար կը տեսնուէր. քարոզ նշանակալից գործք մը չտեսաւ ոչ Գաւգիս եւ ոչ Նուրպալ:

Վերջին անգամ՝ ուղեց Պուլանմէ զօրավարը խորհրդարանոցին մէջ մեծ յայտարարութեամբ մը հասարակաց մտադրութիւնը դարձան յինքն զրաւու: Երկարամիկ խօսակցութեան մը պահանքից խորհրդանոցէն որ ամէնքն հրամարին ու Նոր խորհրդանոց մը կազմուի եւ ասոր մէջ Սահմանադրութիւնն Արմատակաւաց քմաց համամայն փոփոխուի, սակայն իւր խօսակցութեան մէջ շէար ամենինին քանաւոր ու համոզել պատճառ, ալ պարզապէս նախատանաց ու վշտացողիչ Խոսքեր Հասարակապետականաց եւ ի մասնաւորի Փրեզ Պաշտօնից զանիցեղուն դէմ:

Հարկաւ Փրեզն ալ շրջաւ ժուժալ այսպիսի նախատանաց, ասոր եւ Պուլանմէ մէջ հակառակութիւնն ու ատելութիւնն յետին ատիմանին հասած էր: Ելաւ Ֆրոքէ քեմն եւ խիտա ու թշնամիկ խօսքերով մեծօք Պուլանմէին առաջարկութիւններն ու յարակուսները, որուն վրայ խորհրդանոցն ալ ըուլիք մեծամասնութեամբ հակառակ Պուլանմէին որոշելով՝ զօրավարը հրաժարեցաւ իւր պաշտամարտութեան պաշտօնէն եւ իսկին երկու օգնականները Փրեզին խաւերով զինքը մնաւ մարտութեան նաւիրիցք՝ պատմասանք իւր թէ Փրեզն զինքը խորհրդանոցի մէջ անպատասառ ըլլալ: Մնաւ մարտութիւնն ի զուլի ելաւ: Պուլանմէն ծննդորդէ վիճարորոնեցաւ վզէն, այնպէս որ քանի մ'օր կենաց ու մահուան վտանգը մէջ կը տատանէր: Զօրավարին այս քաղաքական պարտութիւնն իւր հաջաւորն մեծարան մասն արգէլ նսեմացուց, որուն վրայ քանի մ'օր ետքն Արտէշ Նահանգին ընտրութեան մէջ զգաւարք ընկծելով, պարտեցաւ ըզրորմիլ:

Սերպիոյ Թագաւորական ընտանեաց ցաւալի պատմութիւնն ամմէ մ'ի վեր հասարակաց մտադրութիւնը գրաւած է: Ստոյգ աղիւթներէ կ'իմանանք որ Թագուհին Թագաւորին քաղաքակրթութեան հակադաս ընթացք քննելով, մահամանդ թէ անոր հակառակ կուսակցութեան շիտ միանալով կը շնայա ներք Թագաւորին քաղաքակրթութեան խափառարար ըլլալ: Այս պատմաստան տարիւ մ'ի վեր Թագուհին օտար երկրներու մէջ իրերն պանդրակի կ'ապրէր. եւ հիւանմն չունէր Սերպիա մտնելու: Սակայն այս արգիւն ալ շօշուղով անոր քննած քաղաքական ընթացքը փոխելու, հարկազոնցաւ Թագաւորը խնդրէր Սերպիոյ Սիւնդոքսէն իրենց ամուսնութեան լուծումը: Սիւնդոքսը հաւանեցաւ այս ինչղանաց՝ իրաւացի համարելով լուծման համառունքը: Այն ատեն Թագաւորը Վիզպաւորն՝ ուր Թագուհին կը ընակէր, պատգամաւորութիւնն իրաւեց, անոր ծանուցանելու Սիւնդոքսին վրեժն եւ տէրութեան Թագաւորանդն յետ անուր եւ հայրենիքը դարձնելու համար: Թագուհին այս վճռու դէմ քողոցեց եւ ոչ իսկ պատգամաւորին ընդունելու եւ քուցայայտ յայտնեց թէ Թագաւորանդը քողիչ չի հեռացներ: Այն ատեն Թագաւորին ծարը համեմելով՝ Գերմանիոյ կառավարութեան միջոցաւ Թագաւորանդն իւր առաքար պատգամաւորաց յանձնել տուաւ, որ իսկին Պիւկրատ ծաւալալ:

Հիմայ ամուսնութեան լուծման ինչդիրն աւելի հաշտարար ընթացք առաւ, որովհետեւ Թագաւորն իւր Թագաւորանդն ընդունելի նսքը՝ ալ յառաջանալ պէս չի պնդեր իւր պահանջման վրայ:

ՀԻՐՏՏԵՐԸՎԻԶ ԵՒ ՊԵՏԵՐՍԲՈՒԼՏՏԻ ԻՄՔԻՐԻԿԻ
Հ. ԻՐՏԵՐԸՎԻԶ, Վ. ՊԵՐՏԻԶ

ՎԻԵՆՆԱ, ՄԻԻԲԵՐԵՆՆ ԶԵՐԸՆ (W. HEINRICH)